

spectrum disorders by means of digitalization] (Doctoral dissertation, South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky). URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/handle/123456789/24524> [in Ukrainian].

7. Filimon-Benea, A., & Vid, I. (2026). Internet and Decorporation: Sensory Reconfigurations of the Body in the Techno-Realist Age. *Religions*, 17(1), 2. Retrieved from: <https://doi.org/10.3390/rel17010002> [in English].

8. Guerrero, J. E. M., et al. (2024). Integration of Gamification and Mobile Applications to Promote Inclusive Education: A Techno Pedagogical Approach. *Revista de Gestão Social e Ambiental*, 18(11), 1–16. Retrieved from: <https://rgsa.openaccesspublications.org/rgsa/article/view/9584> [in English].

9. Harvey, M. A. (2024). *Psychotherapy with Deaf and Hard-of-Hearing Persons: A Systemic Model* (2nd ed.). Routledge. Retrieved from: <https://www.routledge.com/Psychotherapy-With-Deaf-and-Hard-of-Hearing-Persons-A-Systemic-Model/Harvey/p/book/9781138996946> [in English].

10. Ioannou, A., & Andreva, A. (2019). Play and Learn with an Intelligent Robot: Enhancing the Therapy of Hearing-Impaired Children. *Lecture Notes in Computer Science*, 11747, 452–460. Retrieved from: <https://inria.hal.science/hal-02544587v1/document> [in English].

11. Messier, J., & Wood, C. (2015). Facilitating vocabulary acquisition of children with cochlear implants using electronic storybooks. *Journal of Deaf Studies and Deaf Education*, 20(4), 356–373. Retrieved from: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/26251346/> [in English].

12. Rezaian, F., et al. (2020). The Effectiveness of Online Dialogic Storytelling on Vocabulary Skills of Hard of Hearing Children. *Iranian Rehabilitation Journal*, 18(3), 319–328. https://www.researchgate.net/publication/374558166_The_Effectiveness_of_Online_Dialogic_Storytelling_on_Vocabulary_Skills_of_Hard_of_Hearing_Children_A_B_S_T_R_A_C_T [in English].

Матеріал надійшов до редакції 23.02.2026

Прорецензовано 20.03.2026

Схвалено до друку 30.03.2026

УДК 376.1-056.26/.36

Геннадій Міськов,

аспірант

ittek@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0002-4135-8880>

[Web of Science ResearcherID G-6504-2019](https://www.researcherid.com/rid/G-6504-2019)

Hennadii Miskov,
Postgraduate Student

Інститут спеціальної педагогіки і психології
імені Миколи Ярмаченка НАПН України
вул. М. Берлінського, 9. м. Київ
04060, Україна

Mykola Yarmachenko Institute of Special Pedagogy and Psychology
National Academy of Educational Sciences of Ukraine
M. Berlinskoho street 9, Kyiv, 04060, Ukraine

ДЕФОРМАЦІЯ АНТИЦИПАЦІЙНИХ МЕХАНІЗМІВ ЯК ЧИННИК ТРИВОЖНОСТІ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ЦИФРОВОЇ СТАБІЛІЗАЦІЇ

DEFORMATION OF ANTICIPATORY MECHANISMS AS A FACTOR OF ANXIETY IN CHILDREN WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS IN WAR CONDITIONS AND WAYS OF THEIR DIGITAL STABILIZATION

Анотація. У статті розкрито актуальну проблему теоретико-методологічного обґрунтування та практичної реалізації соціально-психологічної допомоги дітям з особливими освітніми потребами (ООП) у контексті подолання тривожності та страхів, посилених умовами воєнного стану. Вихідною теоретичною точкою дослідження став аналіз феномену антиципації як здатності до випереджаючого відображення дійсності, деформація якої в умовах невизначеності призводить до формування стійких патологічних тривожних станів.

Методологічну основу роботи складають результати авторських емпіричних кроків щодо вимірювання емоційних реакцій та аналізу «Мапи страхів», а також критичний огляд інструментарію психологічного скринінгу. Зокрема, автором доведено обмеженість застосування шкали HADS для дитячої популяції з ООП у кризових умовах та наголошено на необхідності розробки травмотливих діагностичних протоколів.

У статті інтегровано напрацювання провідних вітчизняних науковців: розглянуто питання психологічної безпеки та емоційної стійкості (В. Кобильченко, І. Омельченко), стратегії підтримки осіб з ООП у кризових ситуаціях (С. Кульбіда), а також специфіку дистанційної

допомоги та використання цифрових рішень для дітей із ментальними порушеннями та РАС (Н. Баташева, А. Душка).

Наукова новизна полягає в обґрунтуванні моделі «цифрової стабілізації», де інтерактивні платформи та цифрові ресурси розглядаються не лише як засоби навчання, а як «безпечний простір» для емоційного розвантаження, що дозволяє мінімізувати сенсорне перевантаження та соціальну напругу. Особливу увагу приділено стратегії формування жестомовної політики (С. Кульбіда, О. Рибак, Г. Міськов, 2025) як чиннику створення безбар'єрного комунікативного середовища, що є базовою умовою зниження рівня тривожності у дітей із порушеннями слуху.

Практичне значення дослідження полягає у систематизації заспокійливих технік та цифрових інструментів, що можуть бути імплементовані в роботу практичних психологів та педагогів інклюзивних закладів. Синергія традиційних арттерапевтичних методів та сучасних ІКТ-засобів визначена як найбільш ефективний шлях реабілітації та адаптації дитини з ООП у трансформованому соціальному просторі.

Ключові слова: діти з особливими освітніми потребами (ООП), тривожність, соціально-психологічна допомога, антиципація, психологічна безпека, інклюзивна освіта, жестомовна політика.

Abstract. The article reveals the topical problem of theoretical-methodological substantiation and practical implementation of socio-psychological assistance to children with special educational needs (SEN) in the context of overcoming anxiety and fears exacerbated by martial law. The starting theoretical point of the study was the analysis of the phenomenon of anticipation (G. Miskov, I. Batrachenko) as the ability to pro-active reflection of reality, the deformation of which in conditions of uncertainty leads to the formation of stable pathological anxiety states.

The methodological basis of the work consists of the results of the author's empirical steps in measuring emotional reactions and analyzing the «Map of Fears», as well as a critical review of psychological screening tools. In particular, the author proved the limitations of using the HADS scale for the pediatric population with SEN in crisis conditions and emphasized the need to develop trauma-sensitive diagnostic protocols.

The article integrates the works of leading Ukrainian scientists: issues of psychological safety and emotional stability (V. Kobylchenko, I. Omelchenko), strategies for supporting persons with SEN in crisis situations (S. Kulbida), as well as the specifics of remote assistance and the use of digital solutions for children with mental disabilities and ASD (N. Batasheva, A. Dushka) are considered.

The scientific novelty lies in the substantiation of the «digital stabilization» model, where interactive platforms and digital resources are considered not only as learning tools but as a «safe space» for emotional relief, which allows minimizing sensory overload and social tension. Special attention is

paid to sign language policy (S. Kulbida, G. Miskov) as a factor in creating a barrier-free communicative environment, which is a basic condition for reducing the level of anxiety in children with hearing impairments.

The practical significance of the study lies in the systematization of calming techniques and digital tools that can be implemented in the work of practical psychologists and teachers of inclusive institutions. The synergy of traditional art-therapeutic methods and modern ICT tools is identified as the most effective way of rehabilitation and adaptation of a child with SEN in a transformed social space.

Key words: children with special educational needs (SEN), anxiety, socio-psychological assistance, anticipation, psychological safety, inclusive education, sign language policy.

Актуальність дослідження. Повномасштабна збройна агресія проти України спричинила безпрецедентну гуманітарну кризу, що докорінно трансформувала умови життєдіяльності та освітній простір. У стані особливої вразливості опинилися діти з особливими освітніми потребами (ООП), чия психоемоційна сфера зазнає подвійного навантаження: через наявні психофізичні порушення та через перманентну загрозу життю, що породжує деструктивні рівні тривожності та страхів.

Постановка проблеми у загальному вигляді зумовлена необхідністю переосмислення механізмів психологічної стійкості особистості дитини з ООП. Як зазначають В. Кобильченко, І. Омельченко та А. Душка (2025) у своїх останніх дослідженнях, психологічна стійкість у кризових умовах є динамічним процесом, що потребує специфічного супроводу не лише дитини, а й усієї родини для запобігання емоційній дестабілізації. Саме комплексний підхід до психологічної безпеки та емоційної стійкості дає змогу мінімізувати ризики розвитку невротичних станів у дітей з порушеннями сенсорного та інтелектуального розвитку в умовах соціальних трансформацій.

Фундаментальним аспектом нашого дослідження є розгляд тривожності через призму феномену антиципації. В умовах воєнного стану здатність до випереджаючого відображення дійсності набуває специфічного характеру: дитина з ООП часто будує образ майбутнього винятково в категоріях загрози. Це призводить до виникнення ірраціональних страхів, що блокують пізнавальну активність.

Зв'язок із науковими завданнями підтверджується державними пріоритетами України щодо безбар'єрності. У препринті аналітичних матеріалів для МОН України (С. Кульбіда, Г. Міськов та ін., 2025) наголошується на важливості інформаційно-аналітичного супроводу, який враховує соціокультурний контекст війни. Створення комунікативно доступного середовища, зокрема через розвиток жестомовної політики, стає стратегічним завданням для подолання емоційної ізоляції осіб з ООП.

Практична значущість проблеми також посилюється потребою у впровадженні новітніх технологій стабілізації. Використання цифрових ігрових ресурсів, за обґрунтуванням Н. Баташевої (2025), дає можливість нівелювати тривожність через структурованість віртуального простору. Отже, актуальність дослідження полягає у пошуку синергії між психокорекційними методами та сучасними інформаційними ресурсами для забезпечення психоемоційної стабільності дітей в умовах війни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема психоемоційного стану дітей з особливими освітніми потребами в умовах воєнного стану набула міждисциплінарного характеру, охоплюючи аспекти психології стійкості, спеціальної педагогіки та цифрової трансформації освіти.

Фундаментальне значення для нашого дослідження мають праці В. Кобильченка, І. Омельченко та А. Душки (2025), у яких автори обґрунтовують концепцію психологічної безпеки як базису емоційної стійкості. Дослідники наголошують, що в умовах соціальних трансформацій та воєнних загроз підтримка дитини з ООП повинна бути системною, охоплюючи не лише корекцію індивідуальних станів, а й супровід родин. Зокрема, підкреслюється роль батьків як ключового ресурсу стабілізації, що корелює з нашими висновками про важливість сімейного благополуччя для нівелювання дитячих страхів.

Питання соціокультурної адаптації та комунікативної безбар'єрності ґрунтовно висвітлені у монографії та препринтах С. Кульбіди (2023, 2025). Авторка доводить, що створення доступного мовного ландшафту, зокрема через розвиток жестомовної політики, безпосередньо впливає на зниження рівня соціальної

тривожності у дітей із порушеннями слуху. Це положення доповнюється спільними напрацюваннями Я. Раєвської та С. Кульбиди (2025) щодо психоемоційної стабільності особистості, де стабільність розглядається як результат успішної взаємодії суб'єкта з інклюзивним середовищем.

Окремі аспекти фізичного та психоемоційного стану дітей із порушеннями розвитку в сучасному науковому контексті розглядають N. Leshchii, N. Pakhomova та ін. (2021).

Важливий напрям у подоланні деструктивних емоційних станів представляють цифрові технології. Н. Баташева (2025) у своїх роботах демонструє ефективність впровадження цифрових ігрових технологій у корекційно-розвитковий процес. За її висновками, ігрофікація дає змогу створити прогнозований та контрольований дитиною простір, що є критично важливим для зниження рівня тривоги в умовах зовнішньої непередбачуваності.

Водночас власний аналіз автора щодо феномену антиципації дає змогу поглибити розуміння природи тривожності. Ми розглядаємо антиципацію не лише як когнітивну здатність, а як темпоральну організацію психічного, дефектність якої під час війни призводить до опредметнення негативного майбутнього. Наші попередні кроки емпіричного дослідження щодо вимірювання базових емоційних реакцій виявили специфічну «Мапу страхів» у дітей з ООП, що відрізняється від вікових норм підвищеною інтенсивністю соматичних проявів та тривалим періодом відновлення після стресових подій.

Окрему увагу в контексті останніх публікацій приділено критичному аналізу діагностичного інструментарію. Наше дослідження практики застосування шкали HADS (2025) вказує на істотні обмеження цього методу під час роботи з дітьми з ООП у воєнний період, оскільки він не враховує специфіку сприйняття загрози через порушення інтелектуального або сенсорного розвитку. Це підтверджує необхідність розробки авторських, травмочутливих методик соціально-психологічної допомоги.

Мета статті. Метою статті є теоретичне обґрунтування та розробка цілісної моделі соціально-психологічної допомоги дітям з особливими освітніми потребами

у подоланні тривожних станів та страхів, зумовлених воєнними діями, шляхом інтеграції традиційних корекційних методів із сучасними цифровими інструментами стабілізації.

Для досягнення поставленої мети передбачено вирішення таких завдань:

1. Розкрити роль антиципаційних процесів у формуванні тривожності дітей з ООП в умовах невизначеності та воєнної загрози, спираючись на концепцію темпоральної організації психічного.

2. На основі авторського вимірювання базових емоційних реакцій та побудови «Мапи страхів» виявити специфіку проявів тривожності у дітей з різними нозологіями, а також аргументувати обмеження використання загальноприйнятих скринінгових інструментів (зокрема шкали HADS) для цієї категорії респондентів у воєнний період.

3. Визначити механізми впливу цифрових ігрових технологій (на основі підходів Н. Баташевої) та безбар'єрного комунікативного середовища (за С. Кульбідю) на рівень психоемоційної стабільності дитини.

4. Обґрунтувати модель «цифрової стабілізації» та розробити рекомендації для фахівців і родин (з урахуванням підходів А. Душки, В. Кобильченка та І. Омельченка) щодо комплексного супроводу дітей з ООП у процесі подолання деструктивних емоційних наслідків війни.

Вирішення цих завдань дасть можливість сформувати науково-практичний базис для створення адаптивного та безпечного освітнього ландшафту, що забезпечує не лише подолання актуальних страхів, а й розвиток психологічної стійкості особистості дитини з ООП у період глобальних суспільних трансформацій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз психоемоційного стану дітей з особливими освітніми потребами в умовах воєнного стану ми базуємо на концептуалізації феномена антиципації І. Батраченка. Згідно з його підходом, антиципація є фундаментальною психологічною закономірністю, що забезпечує темпоральну цілісність буття особистості.

В умовах війни здатність до «опредметнення майбутнього» (за І. Батраченком) у дітей з ООП зазнає істотних деформацій. Екстремальні чинники середовища блокують вищі когнітивні рівні прогнозування, що призводить до «застрягання» дитини на нижчих, сенсорно-перцептивних рівнях антиципації. Це проявляється у виникненні нав'язливих страхів, оскільки неможливість раціонально передбачити безпечне майбутнє заміщується хаотичною тривогою.

Нами встановлено, що вимірювання базових емоційних реакцій та побудова «Мапи страхів» дає змогу зафіксувати саме ці розриви в антиципаційній структурі дитини. Якщо для нормотипових дітей характерним є перехід до соціально-орієнтованих страхів, то діти з ООП демонструють дефіцитарність прогностичних функцій, що потребує специфічного корекційного втручання.

Критично аналізуючи інструментарій, зокрема шкалу HADS, ми дійшли висновку, що вона фіксує лише статичний стан тривоги, не враховуючи динаміку антиципаційних процесів, які є ключовими для дітей з порушеннями розвитку.

Для відновлення цих процесів ми пропонуємо модель «цифрової стабілізації»:

1. Технологічний аспект (за Н. Баташевою): цифрові ігри виступають тренажером для відновлення здатності передбачати результат дії, що поступово знижує рівень тривоги.

2. Комунікативний аспект (за С. Кульбідію): створення безбар'єрного середовища (зокрема через жестомовні цифрові ресурси) забезпечує дитину необхідною інформацією для побудови адекватних прогнозів.

3. Соціально-психологічний аспект (за В. Кобильченком, І. Омельченко, А. Душкою): родинна підтримка стає тим «зовнішнім контуром» антиципації, який допомагає дитині з ООП знову відчувати контроль над часовою перспективою свого життя.

Отже, подолання деструктивних емоційних станів під час війни можливе лише за умови переходу від епізодичної допомоги до формування цілісного травмоутливого ландшафту, де цифрові ресурси виступають інструментом відновлення порушених антиципаційних зв'язків.

Методи та процедура дослідження. Для досягнення мети дослідження було застосовано комплекс методів, що охоплюють діагностичний, аналітичний та корекційно-стабілізаційний етапи. Процедуру дослідження було реалізовано через такі кроки:

1. Теоретико-методологічний аналіз.

Вивчення феномену антиципації як темпоральної організації психічного. На основі концептуалізації феномена антиципації І. Батраченка (2010) нами було визначено антиципацію як базовий механізм, деформація якого в умовах воєнної невизначеності провокує патологічні форми тривоги. Цей етап дав змогу виділити когнітивну складову страхів у дітей з ООП.

2. Емпіричне вимірювання емоційних реакцій.

Нами було проведено вимірювання базових емоційних реакцій дітей в умовах реальних загроз (повітряні тривоги, перебування в укриттях).

Метод «Мапи страхів» розкрито в авторській методиці візуалізації та локалізації страхів, що дало змогу диференціювати страхи за їхньою природою (предметні, дифузні, соматизовані) залежно від нозології дитини.

Критична апробація шкали HADS процедурно передбачає аналіз застосування госпітальної шкали тривоги та депресії (A. Zigmond, R. Snaith, 1983). Нами встановлено, що для дітей з ООП цей інструмент потребує значної адаптації та не може бути використано як єдиний об'єктивний показник у воєнний час через специфіку когнітивної обробки питань.

3. Моделювання цифрової стабілізації.

Процедура передбачала апробацію інтерактивних засобів як інструментів зниження тривожності. На основі підходів Н. Баташевої нами інтегровано в процедуру ігрові алгоритми, які завдяки своїй прогнозованості створюють для дитини ситуацію успіху та контролю.

Використання жестомовних моделей та візуальних розкладів (за матеріалами С. Кульбіді, 2025) для мінімізації стресу, викликаного інформаційним дефіцитом.

4. Психосоціальний супровід екосистеми дитини.

Спираючись на досвід В. Кобильченка, І. Омельченко та А. Душки, у процес дослідження введено роботу з родинним оточенням. Психологічна стійкість родини розглядається як медіатор, що підсилює ефект цифрової стабілізації. Було застосовано методи дистанційного консультування та надання методичних рекомендацій батькам щодо використання заспокійливих технік у кризових ситуаціях.

Такий вибір методів дав можливість забезпечити валідність даних у складних умовах воєнного стану. Поєднання «Мапи страхів» (індивідуальний підхід) та цифрових ігрових технологій (інноваційний підхід) уможливило не лише зафіксувати рівень тривожності, а й запропонувати дієвий механізм її нівелювання через відновлення антиципаційних здібностей дитини.

Результати дослідження. Отримані дані свідчать, що подолання тривожності у дітей з ООП під час війни не може бути обмежене лише психотерапевтичними бесідами, а досягається через відновлення деформованих механізмів антиципації (за І. Батраченком) шляхом впровадження моделі «цифрової стабілізації», яка інтегрує прогнозовані ігрові алгоритми, комунікативну безбар'єрність та психосоціальний супровід родини. Ефективність допомоги залежить від відновлення здатності дитини до випереджаючого відображення дійсності через використання адаптованих цифрових та комунікативних інструментів.

1. Специфіка антиципаційних порушень як чинника тривожності.

Згідно з концепцією І. Батраченка, було виявлено, що у дітей з ООП в умовах війни спостерігається системний збій у здатності до «опредметнення майбутнього». Результати свідчать, що замість конструктивного прогнозування подій, психіка дитини з ООП застрягає на рівні «паралогічної антиципації» – хаотичного передчуття загрози без можливості раціонального планування дій. Це створює ефект «замкненого кола» тривоги, де неможливість передбачити безпеку підживлює ірраціональні страхи.

2. Емпіричний профіль «Мапи страхів» та соматизація тривоги.

Процедура вимірювання базових емоційних реакцій дала змогу зафіксувати, що у дітей з ООП психічне напруження часто трансформується у соматичні прояви. Зокрема, у 45% респондентів виявлено виникнення або загострення невротичних тиків (мимовільних посмикувань повік, м'язів обличчя, плечей).

У контексті концепції І. Батраченка ми інтерпретуємо ці прояви як наслідок «блокування» вищих рівнів антиципації: коли дитина не спроможна ментально опредметити безпечне майбутнє, надлишкова психоемоційна енергія «скидається» через тілесні реакції. Тики в даному випадку виступають як сурогатна форма розрядки внутрішнього хаосу, спричиненого неможливістю передбачити розвиток подій. Окрім тиків, зафіксовано стійкі порушення сну та вибіркового мутизму (відмову від мовленнєвого спілкування), що корелює з дефіцитарністю прогностичних функцій психіки.

Крім того, процедура вимірювання базових емоційних реакцій дала змогу диференціювати страхи дітей з ООП за нозологічними групами:

– Діти з порушеннями слуху – домінують страхи, пов'язані з неочікуваною візуальною зміною середовища та вібраційними подразниками. Через дефіцит звукової інформації механізм антиципації спирається на зорові маркери, що в умовах війни викликає гіперчутливість до світлових сигналів та руху.

– Діти з порушеннями інтелектуального розвитку – страхи мають дифузний, неструктурований характер. Зафіксовано високий рівень соматизації тривоги (порушення сну, тики, відмова від їжі), що підтверджує неможливість дитини вербалізувати загрозу.

3. Валідність діагностичного інструментарію (HADS).

Аналіз результатів використання шкали HADS показав, що у 65% випадків отримані дані не відображали реального стану дитини через когнітивну складність питань та неврахування специфіки антиципації. Це підтверджує нашу тезу про необхідність переходу до травмоchутливих, візуалізованих методів діагностики, які враховують особливості сприйняття дітей з ООП.

4. Ефективність моделі «цифрової стабілізації».

Апробація цифрових ігрових технологій (за Н. Баташевою) показала позитивну динаміку у 40% респондентів уже після першого циклу занять. Основний ефект досягався за рахунок відновлення прогнозованості середовища. Цифровий алгоритм гри дає змогу дитині «тренувати» антиципацію в безпечних умовах. Можливість багаторазового повторення дії з передбачуваним результатом знижує рівень тривоги, спричиненої непередбачуваністю реальних воєнних подій.

5. Роль комунікативного ландшафту та родинної підтримки.

Результати підтвердили висновки С. Кульбіді та А. Душки, що діти, які мали доступ до інформації рідною мовою (зокрема жестовою) та отримували підтримку від емоційно стабільних батьків, демонстрували значно вищий рівень психологічної стійкості. Родинна екосистема виступає зовнішнім ресурсом антиципації, допомагаючи дитині структурувати часову перспективу.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Теоретичний аналіз феномену антиципації в межах концепції І. Батраченка дозволив визначити, що тривожність дітей з ООП в умовах війни є наслідком деформації прогностичних функцій психіки, що призводить до неможливості опредметнення безпечного майбутнього.

Емпіричне дослідження за допомогою «Мапи страхів» виявило нозологічну специфіку емоційних реакцій: від предметних страхів у дітей з порушеннями слуху до дифузної соматизованої тривоги (зокрема у формі невротичних тиків) у дітей з порушеннями інтелектуального розвитку.

Доведено, що традиційні діагностичні інструменти (шкала HADS) мають обмежену валідність для дітей з ООП у воєнний період, що актуалізує впровадження травмочутливих методів.

Обґрунтовано модель «цифрової стабілізації», де синергія прогнозованих ігрових алгоритмів (за Н. Баташевою), комунікативної безбар'єрності (за С. Кульбідію) та родинної підтримки (за В. Кобильченком, І. Омельченко, А. Душкою) забезпечує відновлення антиципаційних здібностей дитини та зниження рівня її тривожності.

Перспективи подальших досліджень полягають у розробці автоматизованих інформаційно-аналітичних систем супроводу, які б дали можливість здійснювати моніторинг емоційного стану дітей з ООП у режимі реального часу та надавати оперативні рекомендації батькам і педагогам.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кобильченко, В. В., Омельченко, І. М., & Душка А. Л. (2025). Психологічна безпека та емоційна стійкість дітей з особливими освітніми потребами в умовах соціальних трансформацій. Перспективи та інновації науки (Серія «Психологія»). № 8(54). С. 1383–1396. [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-8\(54\)-1383-1396](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-8(54)-1383-1396)
2. Психологічні закономірності розвитку антиципації людини [Текст] : дис. ... д-ра психол. наук : 19.00.01 / Іван Георгійович Батраченко; наук. консультант Г. О. Балл; Дніпропетр. нац. ун-т ім. Олеся Гончара. Дніпропетровськ, 2010. 461 с. <http://dspace.pdpu.edu.ua/handle/123456789/234>
3. Кульбіда, С. В., Рибак, О. А., & Міськов, Г. В. (2025). Аналітичні матеріали для МОН України : препринт. Київ. 50 с. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/747760>
4. Кульбіда, С. В. (2023). Соціокультурний дискурс української жестової мови в умовах сьогодення: *монографія*. Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України. Відділ української жестової мови. Київ, 2024. 256 с. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/739970>
5. Раєвська, Я., Кульбіда, С., Лавлінський, & Р., Сениця, Н. (2025). Психоемоційна стабільність особистості в період суспільних трансформацій. Інсайт: психологічні виміри суспільства. № 13. С. 519–543. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/745815>
6. Баташева, Н. (2025). Профілактика психоемоційних розладів у дітей з особливими освітніми потребами. *Особлива дитина: навчання і виховання*, 119(3), 207–218. <https://doi.org/10.33189/ectu.v119i3.275>
7. Міськов, Г. В. Підходи до вивчення антиципації в сучасній психології. Актуальні проблеми розвитку особистості в умовах міжкультурної взаємодії.
8. Міськов, Г. (2025). Вимірювання базових емоційних реакцій під час війни: кроки емпіричного дослідження. *Особлива дитина: навчання і виховання*, 118(2), 193–213. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/745709>
9. Міськов, Г. В. (2025). Інформаційний супровід практики HADS для дослідження психологічного стану дітей з особливими освітніми потребами в умовах воєнного стану України. Перспективи та інновації науки. № 7(53). С. 1472–1480. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/746018/>

10. Leshchii, N. P., Pakhomova, N. G. et al. (2021). Features of the physical and psycho-emotional state of children with. *World of Medicine and Biology*. 2021. № 3(77). С. 91–96. <https://repository.pdmu.edu.ua/handle/123456789/26053>
11. Zigmond, A. S., & Snaith, R. P. (1983). The hospital anxiety and depression scale. *Acta Psychiatrica Scandinavica*. Vol. 67(6). P. 361–370. <https://doi.org/10.1111/j.1600-0447.1983.tb09716.x>
12. Міськов, Г. (2025). Тривожність і страхи дітей у діагностичних характеристиках. Сила підтримки: психологічна допомога особам з особливими потребами у період війни. *Матеріали Всеукраїнської конференції молодих вчених. ІСПП імені Миколи Ярмаченка НАПН України, м. Київ, Україна*. С. 51–54. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/746118>
13. Міськов, Г. (2024). Діти і війна: досвід екстреної психологічної допомоги. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови*, 2(25), 155–169. <https://doi.org/10.33189/epsn.v2i25.262>

REFERENCES

2. Kobylchenko, V. V., Omelchenko, I. M., & Dushka, A. L. (2025). Psykholohichna bezpeka ta emotsiina stiiikist ditei z osoblyvymy osvitimy potrebamy v umovakh sotsialnykh transformatsii [Psychological safety and emotional resilience of children with special educational needs in terms of social transformations]. *Perspektyvy ta innovatsii nauky (Seriiia «Psykhologhiia»)*, 8(54), 1383–1396. [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-8\(54\)-1383-1396](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-8(54)-1383-1396) [in Ukrainian].
3. Batrachenko, I. H. (2010). *Psykhologhichni zakonomirnosti rozvytku antytsypatsii liudyny* [Psychological regularities of human anticipation development] (Doctoral dissertation). Oles Honchar Dnipro National University, Dnipropetrovsk. <http://dspace.pdpu.edu.ua/handle/123456789/234> [in Ukrainian].
4. Kulbida, S. V., Rybak, O. A., & Miskov, H. V. (2025). *Analitychni materialy dlia MON Ukrainy: prepynt* [Analytical materials for the MES of Ukraine: preprint]. Institute of Special Education and Psychology named after Mykola Yarmachenko of the NAES of Ukraine. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/747760> [in Ukrainian].
5. Kulbida, S. V. (2023). *Sotsiokulturnyi dyskurs ukrainskoi zhestovoi movy v umovakh sohodennia: monohrafiia* [Socio-cultural discourse of Ukrainian Sign Language in today's conditions: monograph]. *Interservis*. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/739970> [in Ukrainian].
6. Raievska, Y., Kulbida, S., Lavlinsky, R., & Senytsia, N. (2025). *Psykhoemotsiina stabilnist osobystosti v period suspilnykh transformatsii* [Psycho-emotional stability of the individual in the period of societal transformations]. *Insait: psykholohichni vymiry suspilstva*, (13), 519–543. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/745815> [in Ukrainian].

7. Batasheva, N. (2025). Profilaktyka psykhoemotsiinykh rozladiv u ditei z osoblyvymy osvitynymi potrebamy [Prevention of psycho-emotional disorders in children with special educational needs]. *Osoblyva dytyna: navchannia i vykhovannia*, 119(3), 207-218. <https://doi.org/10.33189/ectu.v119i3.275> [in Ukrainian].
8. Miskov, H. V. (2025). Pidkhody do vyvchennia antytsypatsii v suchasniy psikhologii [Approaches to the study of anticipation in modern psychology]. *Aktualni problemy rozvytku osobystosti v umovakh mizhkulturnoi vzaiemodii*. [in Ukrainian].
9. Miskov, H. (2025). Vymiriuvannia bazovykh emotsiinykh reaktsii pid chas viiny: kroky empirychnoho doslidzhennia [Measuring basic emotional reactions during war: steps of empirical research]. *Osoblyva dytyna: navchannia i vykhovannia*, 118(2), 193-213. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/745709> [in Ukrainian].
10. Miskov, H. V. (2025). Informatsiinyi suprovid praktyky HADS dlia doslidzhennia psikhologichnoho stanu ditei z osoblyvymy osvitynymi potrebamy v umovakh voiennoho stanu Ukrainy [Information support of the HADS practice for the study of the psychological state of children with special educational needs in the conditions of martial law in Ukraine]. *Perspektyvy ta innovatsii nauky*, 7(53), 1472–1480. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/746018/> [in Ukrainian].
11. Leshchii, N. P., Pakhomova, N. G., et al. (2021). Features of the physical and psycho-emotional state of children with disabilities. *World of Medicine and Biology*, 3(77), 91–96. <https://repository.pdmu.edu.ua/handle/123456789/26053> [in English].
12. Zigmond, A. S., & Snaith, R. P. (1983). The hospital anxiety and depression scale. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 67(6), 361–370. <https://doi.org/10.1111/j.1600-0447.1983.tb09716.x> [in English].
13. Miskov, H. (2025). Tryvozhnist i strakhy ditei u diahnostychnykh kharakterystykakh [Anxiety and fears of children in diagnostic characteristics]. In *Syla pidtrymky: psikhologichna dopomoha osobam z osoblyvymy potrebamy u period viiny: Materialy Vseukrainskoi konferentsii molodykh vchenykh* (pp. 51–54). ISPP named after Mykola Yarmachenko of the NAES of Ukraine. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/746118> [in Ukrainian].
1. Miskov, H. (2024). Dity i viina: dosvid ekstremoi psikhologichnoi dopomohy [Children and war: experience of emergency psychological assistance]. *Osvita osib z osoblyvymy potrebamy: shliakhy rozbudovy*, 2(25), 155-169. <https://doi.org/10.33189/epsn.v2i25.262> [in Ukrainian].

Матеріал надійшов до редакції 1.03.2026

Прорецензовано 26.03.2026

Схвалено до друку 30.03.2026